

## กฎหมายไทยกับความหลากหลายทางเพศ

ณัชชา พูลชัย \*

ชนิษฐา สมศรี

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

---

วันที่รับบทความ 8 พฤษภาคม พ.ศ.2562

วันที่แก้ไขบทความ 19 กรกฎาคม พ.ศ.2562

วันที่ตอบรับบทความ 20 กรกฎาคม พ.ศ.2562

---

### บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้เป็นความพยายามรวบรวมและอธิบายถึงสถานภาพทางสังคมของบุคคลผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ หรือ LGBTIQ ในประเทศไทย และนำรูปแบบของกฎหมายต่างประเทศที่ให้การรับรองกับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศมาอธิบายเปรียบเทียบกับกฎหมายในประเทศไทย โดยผลสรุปพบว่า ผู้มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยที่เมื่อก่อนเป็นคนชายขอบของสังคมได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น ซึ่งการบัญญัติกฎหมายการจดทะเบียนคู่ชีวิตจะเป็นสิ่งชี้ให้เห็นถึงการเปิดรับทางสังคม อย่างไรก็ตามยังคงมีการปฏิเสธและเลือกปฏิบัติจากกลุ่มคนอนุรักษ์นิยม ซึ่งจะส่งผลให้การผลักดันกฎหมายที่จะให้สิทธิความเท่าเทียมทางเพศนี้ไม่ประสบความสำเร็จ สำหรับพระราชบัญญัติของประเทศไทยยังคงอยู่ในขั้นตอนการดำเนินการ แต่ภายในตัวบริบทก็ยังมีได้ให้ศักดิ์ศรี สิทธิและความเสมอภาคเท่าคู่สมรสหญิงชายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อีกทั้งยังตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้น้อย จึงอาจกล่าวได้ว่ากฎหมายดังกล่าวยังคงไม่สามารถเป็นกฎหมายที่สมบูรณ์ได้ โดยรูปแบบความสมบูรณ์ของกฎหมายต่างประเทศได้ให้สิทธิต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศอย่างบริบูรณ์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

**คำสำคัญ:** เพศ, ผู้มีความหลากหลายทางเพศ, กฎหมายคู่ชีวิต, กฎหมายการสมรส

## Laws of Thailand and LGBTIQ

Nutcha Poolchai \*

Khanittha Somsri

Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University

---

*Received 8 May 2019*

*Received in revised 19 July 2019*

*Accepted 20 July 2019*

---

### Abstract

This paper is an effort to seek, to collect, and to analyze the social context of LGBTIQ in Thai society. In addition, comparison between Thai laws and International laws. The main finding is that LGBTIQ Couples have been increasingly accepted in Thai Society. As mention previously, the social acceptance to LGBTIQ can be seen from the Civil Partnership Bill that be opened to same-sex couples. However, there are refusal and discrimination from conservative groups who can affect to unsuccessful pushing for a process of Civil Partnership Bill. Civil Partnership Bill has been in the process of implementation but it faced problems, within both drafts did not achieve the same level of equality as Marriage Law under Thai Civil and Commercial Code, it also cannot respond the needs. So Civil Partnership Bill is imperfect law. Internationally, all LGBTIQ relationships have the rights and duties under Civil and Commercial Code and under other laws.

**Keywords:** Sex, LGBTIQ, Civil Partnership Laws, Marriage Equality Law

---

\*Corresponding author: ff.nutcha@gmail.com

DOI: 10.14456/tujournal.2019.19

## บทนำ

สังคมในอดีตมักมองว่าเพศเป็นเรื่องที่ธรรมชาติรังสรรค์มาให้ถูกต้อง คนในสังคมจึงนำธรรมชาตินั้นมาเป็นกฎเกณฑ์ในการแบ่งแยกความเป็นชายและหญิงให้ตรงกับอวัยวะเพศหรือตามเพศสรีระ ความคิดและระบบความเชื่อของสังคมจึงเต็มไปด้วยการยอมรับความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศ และเพศสัมพันธ์ก็มีไว้เพื่ออ้ารงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ (สุไลพร ชลวิไล, 2550 อ้างถึงใน ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ, 2561) ความสัมพันธ์ทางเพศในลักษณะอื่นนอกเหนือจากความเป็นหญิงชายของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTIQ; lesbian, gay, bisexual, transgender, intersex, queen) จึงถูกมองว่าผิดแปลกจากสังคมและเป็นความเบี่ยงเบน ผลสุดท้ายจึงถูกเบียดขับให้เป็นสังคมของคนชายขอบ ไร้ที่ทางทางสังคม ทว่าในต่อมาสังคมของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศนี้ได้เริ่มมีการเคลื่อนไหวประกอบกับรูปแบบสังคมที่เปลี่ยนมาสู่ยุคสังคมที่มีลักษณะเป็นพหุวัฒนธรรม ทำให้เสรีภาพทางการคิดเปิดกว้างและมีการยอมรับความหลากหลาย พฤติกรรมที่เคยถูกสังคมขจัดออกและได้ปกปิดไว้ก็ได้รับการเปิดเผย (พิมลพรรณ อิศรภักดี, 2558) ความแตกต่างหลากหลายทางเพศที่ถูกแบ่งไว้ในอดีตก็เริ่มเจือจางลง อีกทั้งผู้คนเริ่มตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนและความเท่าเทียมกันมากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติและนำมาสู่การบัญญัติกฎหมายที่มองถึงสิ่งทีนอกเหนือจากเพศสรีระ ให้คุณค่าต่อความหลากหลายและให้สิทธิที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ดังเช่นการบัญญัติกฎหมายสำหรับผู้มีความหลากหลายในต่างประเทศ เช่น ประเทศฝรั่งเศส สหราชอาณาจักร แคนาดาและ นิวซีแลนด์ เป็นต้น

สำหรับสังคมไทยในปัจจุบันเต็มไปด้วยบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศเช่นกัน มิใช่มีแค่เพศหญิงและเพศชายตามเพศสรีระหรือตามเพศสภาพที่ถูกสังคมกำหนด สังคมไทยให้การยอมรับต่อความหลากหลายทางเพศได้ในระดับหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากการเปิดพื้นที่ให้แสดงตัวตนผ่านพื้นที่สาธารณะทั้งทางออนไลน์และออฟไลน์ รวมถึงรูปลักษณ์ความสวยงามของผู้หลากหลายทางเพศนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของการเปิดกว้างทางการยอมรับ สิ่งต่าง ๆ ข้างต้นนี้ทำให้สังคมไทยดูเหมือนเปิดกว้างและมีการยอมรับความหลากหลายอย่างแท้จริง จนได้รับการเปรียบว่าประเทศไทยเป็นดังแดนสวรรค์ของเพศที่สาม (นรุตม์, ม.ป.ป. อ้างถึงใน พิมลพรรณ อิศรภักดี, 2558) ทว่าในอีกแง่มุมหนึ่งกล่าวได้ว่าสังคมไทยมีมโนภาพต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศเป็นเพียงสีสรรหนึ่งของสังคมเท่านั้น รูปลักษณ์ความสวยงามบางครั้งก็ถูกทำให้เป็นเรื่องน่าตลกขบขันมากกว่าการยอมรับ ภายใต้สังคมที่เหมือนจะเต็มไปด้วยการยอมรับ ขณะเดียวกันก็หาทางปฏิเสธ เช่นนี้ผู้ที่มีความหลากหลายจึงยังถูกให้คุณค่าในเชิงลบ สังคมยังคงผลิตซ้ำชุดความคิดการแบ่งแยกมิติทางเพศและเลือกปฏิบัติต่อผู้หลากหลายทางเพศเสมอ หากจะได้รับการยอมรับหรือให้คุณค่าเชิงบวกได้ก็ต้องหาหนทางให้ตนกลายบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิตและมีชื่อเสียงภายใต้หน้ากากคนดีของสังคม การยอมรับยังอยู่ในกรอบของข้อจำกัดทางสังคมเสมอ

การปรากฏตัวของกลุ่มผู้มีความหลากหลายในอัตลักษณ์ทางเพศของประเทศไทยที่เห็นได้ชัดคือเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 เป็นต้นมา จากฐานข้อมูลของแผนสร้างเสริมสุขภาพทางเพศได้ระบุว่าตั้งแต่พ.ศ.2540-2550 มีข่าวเกี่ยวกับผู้มีความหลากหลายทางเพศรวม 1,345 ชิ้น เนื้อหาข่าวเต็มไปด้วยข่าวเกี่ยวกับบุคคลและข่าวการเคลื่อนไหวรณรงค์ความเป็นเพศที่หลากหลาย รูปแบบของการเคลื่อนไหว ได้แก่ การเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ที่สมควรจะได้รับอย่างเท่าเทียม การจัดประชุมวิชาการ การให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเพศที่หลากหลาย และมีการเปิดเผยและแสดงตัวตนของคนรักเพศเดียวกัน (จิตติมาภานุเตชะ, 2551 อ้างถึงใน กฤตยา อาชวนิจกุล, 2554) ภายหลังจึงได้เกิดองค์กรเพื่อกลุ่มคนหลากหลายทางเพศต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามข้อมูลดังกล่าวเป็นที่น่าสังเกตถึงการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของประชากรในประเทศไทย นับตั้งแต่ช่วงปีพ.ศ.2540 จากจำนวนการเพิ่มและเปิดเผยของกลุ่ม LGBTIQ ซึ่งส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ ดังเช่น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบครอบครัวที่เกิดขึ้นจากกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ สำหรับบทความนี้จะพูดในส่วนของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศเป็นหลักและขยายขอบเขตไปจนถึงรูปแบบครอบครัวที่เปลี่ยนไป

จากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงได้ทำการรวบรวมเนื้อหาเกี่ยวกับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ เพื่ออธิบายถึงบริบทสภาพสังคมไทยและข้อจำกัดทางด้านกฎหมายที่ไม่เอื้อต่อคนกลุ่มนี้ และเพื่อนำไปสู่การจัดการทางด้านสิทธิที่เหมาะสมและแสดงให้เห็นถึงอีกมุมมองหนึ่งของกลุ่มคนชายขอบกลุ่มนี้ ดังนั้นคณะผู้ศึกษาจึงได้ดำเนินการศึกษาถึงนิยามความเป็นเพศ สภาพความเป็นผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ปัญหาของทางด้านสิทธิตามกฎหมาย รวบรวมวิเคราะห์รูปแบบของกฎหมายต่างประเทศ และเสนอแนวทางที่ควรจะเป็นบทเรียนให้แก่ประเทศไทย

## วัตถุประสงค์

เพื่อรวบรวมและอธิบายถึงสภาพสังคมของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย และเพื่อเปรียบเทียบข้อมูลด้านสิทธิกับข้อกฎหมายต่างประเทศและเสนอแนวทางที่ควรจะเป็น

## ระเบียบวิธีวิจัย

บทความชิ้นนี้ดำเนินการศึกษาด้วยวิธีการศึกษาเอกสาร หรือการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลและสังเคราะห์องค์ความรู้ต่าง ๆ จากเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ รวมถึงข่าวสารที่มีประเด็นเกี่ยวข้อง ทั้งในเรื่องของการนิยามทางเพศ สภาพสังคมของประเทศไทย กฎหมายคู่ชีวิตประเทศไทย รูปแบบกฎหมายของประเทศที่ได้ให้สิทธิอย่างเท่าเทียมแก่ผู้มีความหลากหลายทางเพศ เปรียบเทียบและนำเสนอต่อรูปแบบกฎหมายที่ควรจะเป็นให้สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน

## การนิยามความเป็นเพศ

ในปัจจุบันความหมายของเพศ มีการแบ่งออกเป็นหลากหลายรูปแบบ โดยในที่นี้จะขอเสนอความหมายในส่วนของ

- เพศสรีระ (sex) หมายถึง ลักษณะทางพันธุกรรม เพศทางกายภาพ ที่ถูกกำหนดขึ้นผ่านสรีระทางร่างกาย สังเกตเห็นได้จากภายนอก มีอวัยวะ และโครโมโซมที่บ่งบอกว่าเป็นเพศใด โดยถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดเพศภาวะ หรือบทบาทหน้าที่ที่ตามความคาดหวังทางสังคม แบ่งออกเป็นเพศหญิงและเพศชาย ซึ่งจะมียบทบาท มีหน้าที่ที่แตกต่างกันไป ถึงแม้ว่าเพศสรีระโดยส่วนใหญ่จะสามารถระบุว่าเป็นหญิงหรือชายได้อย่างชัดเจน แต่นอกจากนี้ก็ยังมียบุคคลที่เกิดมามีอวัยวะเพศ หรือมีลักษณะทางกายภาพที่กำกวม ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นเพศใดเพศหนึ่ง (intersex) รวมอยู่ด้วย

- เพศภาวะหรือเพศสภาพ (gender) หมายถึง ความเป็นหญิงความเป็นชาย ที่มาจากความรู้สึก ถูกประกอบสร้างจากสังคม เป็นสิ่งที่สังคมวัฒนธรรมปลูกฝังผ่านกระบวนการขัดเกลา เพื่อให้บุคคลแสดงบทบาทตามเพศของตนเอง โดยความคาดหวังของสังคมมักจะอ้างอิงจากเพศสรีระที่ได้มาตั้งแต่กำเนิด แต่เพศภาวะไม่จำเป็นจะต้องเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกับเพศสรีระ เพศภาวะ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย เจือปนไขของสังคม หรือขึ้นอยู่กับความรู้สึกและความต้องการของบุคคลเอง เช่นการเกิดขึ้นของเพศ เกย์ กะเทย ทอม ดี เป็นต้น

- เพศวิถี (sexuality) หมายถึง วิถีชีวิตทางเพศหรือวิถีปฏิบัติในเรื่องเพศ เกี่ยวข้องกับความชอบ ความปรารถนา รสนิยม ความคิดเกี่ยวกับคนรัก คู่ชีวิต รวมถึงพฤติกรรมทางเพศ เป็นการแสดงออกทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับระบบวิธิตัด ค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคมและวัฒนธรรม และความรู้สึกของตัวบุคคลเอง โดยแบ่งออกได้เป็น การรักเพศตรงข้าม (Heterosexuality), การรักเพศเดียวกัน (Homosexuality), การรักสองเพศ (Bisexuality), ไม่ได้รักเพศใดเลย (Asexual) และรักโดยไม่มีข้อจำกัดทางเพศ (Pansexual)

จากคำนิยามความหมายของเพศดังที่ได้กล่าวไป แสดงให้เห็นว่า เพศมีรูปแบบที่หลากหลายทั้งในส่วนของเพศภาวะ เพศวิถี หรือแม้แต่เพศสรีระ ก็ไม่ได้มีเพียงแค่เพศหญิงและเพศชาย ยังประกอบไปด้วยเพศอื่น ๆ อีก โดยในปัจจุบัน เพศที่แตกต่างไปจากเพศหญิงและชายในสังคมไทย อาจถูกเรียกว่า เพศที่สาม, เพศทางเลือก หรือในทางสากลที่เรียกว่า ‘กลุ่ม LGBTI (กลุ่ม

คนที่มีความหลากหลายทางเพศ)’ เป็นคำย่อซึ่งหมายถึงกลุ่มคนที่เป็นเลสเบี้ยน เกย์ รักสองเพศ และคนข้ามเพศ อาจเพิ่ม Q เข้าไปด้วย ซึ่งเป็นอักษรย่อสำหรับคนที่มีเพศกำกวมหรือ เคียวรี่ โดยเพศในกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ ประกอบไปด้วย

- Gay (เกย์) ผู้ชายที่รักผู้ชายด้วยกัน ทางอารมณ์ ทางความสัมพันธ์ทางเพศ หรือทางกาย
- Lesbian (เลสเบียน) ผู้หญิงที่รักผู้หญิงด้วยกัน ทางอารมณ์ ทางความสัมพันธ์ทางเพศ หรือทางกาย
- Bisexual (คนรักสองเพศ) บุคคลที่รักได้ทั้งชายและหญิง ทางอารมณ์ ทางความสัมพันธ์ทางเพศ หรือทางกาย
- Transgender (คนข้ามเพศ) ผู้ที่รู้สึกพึงพอใจกับเพศภาวะหรืออัตลักษณ์ทางเพศที่ตรงข้ามกับเพศกำเนิดของตน
- Intersex (คนที่มีเพศกำกวม) เป็นคำศัพท์ที่ใช้กับภาวะหลายประการที่บุคคลหนึ่งเกิดมาพร้อมกับสรีระทางเพศหรืออวัยวะสืบพันธุ์ที่กำกวม คืออาจมีลักษณะที่ไม่ตรงกับเพศชายหรือหญิง หรือมีอวัยวะสืบพันธุ์ทั้งสองเพศ
- Queer (ควีร์) ศัพท์วิชาการที่หมายรวมถึงคนที่ไม่ใช่คนรักต่างเพศหรือไม่ได้มีวิถีเช่นเดียวกับคนรักต่างเพศ (บุษกร สุริยสาร, 2557)

### สถานการณ์ความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย

รักร่วมเพศในประเทศไทย เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานตั้งแต่ในสมัยอดีต ภาพของคนรักร่วมเพศถูกมองว่าเป็นผู้ที่มีความผิดปกติ วิปริต และเป็นสิ่งน่ารังเกียจ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงมีการนำกฎหมายจากฝรั่งเศสมาปรับใช้กับกฎหมายไทย มีพระราชโองการให้ประกาศใช้พระราชกำหนดลักษณะข่มขืนล่วงประเวณี ร.ศ.118 (พ.ศ.2441) กำหนดโทษผู้ข่มขืนกระทำชำเราหญิงอันมิใช่ภริยาของตน และผู้กระทำชำเราผิดธรรมดาโลกย์ ทำให้ผู้ที่มีการกระทำชำเราที่ผิดไปจากธรรมชาติ ต้องได้รับโทษทางอาญา ซึ่งผู้ที่รักร่วมเพศก็ถูกรวมอยู่ด้วย แต่ต่อมาในการตรวจชำระประมวลกฎหมายลักษณะอาญาใหม่ ในปีพ.ศ.2499 ได้มีการยกเลิกความผิดฐานนี้ เนื่องจากเห็นว่าจะเป็นการเสื่อมเสียเกียรติยศของประเทศชาติ หลังจากนั้นรักร่วมเพศจึงไม่ต้องรับผิดทางอาญาอีกต่อไป (กิตติศักดิ์ ปรกติ, 2526 อ้างถึงใน มัทนา เขตมี, 2539) จะเห็นได้ว่าในสังคมไทยนั้นแม้ภาพของการรักร่วมเพศจะถูกมองว่าน่ารังเกียจหรือผิดไปจากปกติ แต่ความคิดดังกล่าวก็ยังไม่มีความรุนแรงเท่ากับในต่างประเทศ ที่ในบางประเทศการรักร่วมเพศได้ถูกระบุลงในคำสอนของศาสนา ถูกสอนและมีข้อห้ามว่าเป็นสิ่งชั่วร้าย มีกฎหมายการรักร่วมเพศเป็นเรื่องต้องห้าม รวมถึงมีการลงโทษที่รุนแรงจนถึงขั้นประหารชีวิต

“หลังจากได้มีการยกเลิกกฎหมายลักษณะอาญาใหม่ปีพ.ศ.2499 จนถึงปัจจุบันยังไม่ปรากฏว่าไทยมีการบัญญัติกฎหมายที่เอาผิดแก่รักร่วมเพศแต่อย่างใด แม้ว่ากฎหมายไทยไม่เอาผิดแก่รักร่วมเพศ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายที่ทำให้การรับรองสถานภาพบุคคลรักร่วมเพศเหมือนในยุโรปบางประเทศ กล่าวได้ว่าปัจจุบันรักร่วมเพศในประเทศไทยไม่มีสถานภาพทางกฎหมายแต่อย่างใด” (มีทนา เขตมี, 2539)

กฎหมายและแนวคิดที่เกี่ยวกับการรักร่วมเพศในประเทศไทยนั้นแม้จะไม่ได้มีการห้าม กีดกันหรือลงโทษอย่างรุนแรง แต่ก็ไม่ได้มีการพัฒนาขึ้นจากในอดีตมากนัก แม้ว่าผู้ที่เป็นบุคคลรักร่วมเพศจะสามารถแสดงออก เปิดเผยตัวตนต่อสาธารณะได้แต่ก็ไม่ได้แปลว่าจะได้รับการยอมรับจากคนในสังคมด้วยกัน สังคมไทยยังคงมีการเหยียดหยาม ไม่ยอมรับ และเลือกปฏิบัติต่อบุคคลรักร่วมเพศอยู่มาก แม้แต่สื่อสาธารณะเองก็ยังมีกรนำเสนอภาพของกลุ่มบุคคลดังกล่าวในเชิงลบ โดยมีคำกล่าวที่ว่าสาเหตุที่เป็นเช่นนั้น เนื่องมาจาก “ในระยะแรก ๆ นักวิชาการไทยที่ศึกษาพฤติกรรมและบทบาททางเพศจะนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์/จิตเวชศาสตร์มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ทำให้เกิดความทรมานกระแสหลักเกี่ยวกับ ‘เพศธรรมชาติ’ และ ‘เพศผิดธรรมชาติ’ วาทกรรมนี้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยปลูกฝังความเชื่อเชิงลบที่มีต่อพฤติกรรมข้ามเพศและรักร่วมเพศเดียวกัน เช่น มองว่าเป็นปัญหาสังคมหรือทำให้สังคมเสื่อมเสีย” (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2556)

ในช่วงปี 2540 - 2550 ประเทศไทยเริ่มมีการพัฒนาแนวคิดในด้านสิทธิของกลุ่มคนรักร่วมเพศ ตัวอย่างเช่น เครือข่ายความหลากหลายทางเพศได้จัดงานวันสิทธิความหลากหลายทางเพศขึ้นในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2551 เป็นครั้งแรก แสดงให้เห็นถึงการให้ความสนใจและคำนึงถึงสิทธิของกลุ่มคนดังกล่าวมากยิ่งขึ้น และในด้านของกลุ่มคนรักร่วมเพศหรือผู้ที่มีเพศทางเลือกเอง ก็ได้มีการรวมกลุ่มและแสดงตัวตนของตนเองมากขึ้น เห็นได้จากการที่มีข่าวในประเด็นของผู้มีเพศวิถีทางเลือก ทั้งข่าวบุคคลและข่าวเคลื่อนไหวณรงค์เกี่ยวกับ LGBTIQ รวม 1,345 ชิ้น ในจำนวนนี้ข่าวณรงค์จำนวน 288 ชิ้น (ร้อยละ 21) (จิตติมา ภาณุเตชะ, 2551 อ้างถึงใน กฤตยา อาชวนิจกุล, 2554) นอกจากนี้วงวิชาการและกลุ่มคนทำงานด้านสิทธิของเกย์ กะเทย ทอม ดี ก็ได้มีการนำคำว่า **“ความหลากหลายทางเพศ”** มาใช้เพื่ออธิบายกับสังคมว่าเรายังมีเพศอื่น ๆ อาศัยรวมอยู่ด้วยในสังคม นอกจากเพศหญิงและชาย เพื่อให้สังคมรับรู้ถึงตัวตนและสิทธิของกลุ่มคนเหล่านี้ให้มากขึ้นด้วย (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2556)

“ในปีพ.ศ.2545 กลุ่มอาจารย์ (องค์กรหญิงรักหญิงที่ทำงานสนับสนุนและปกป้องสิทธิคนรักร่วมเพศเดียวกัน) ได้ขับเคลื่อนผลักดันจนกระทรวงสาธารณสุขของไทย ได้ยอมรับว่าการรักร่วมเพศเดียวกันมิได้เป็นเรื่องผิดปกติ วิปริต หรือ เป็นโรคจิตแต่อย่างใด ปัจจุบันมีกลุ่มองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับสิทธิของกลุ่มเพศวิถีทางเลือกเพิ่มขึ้นจำนวนมากทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องสิทธิทางเพศและสิทธิด้านเอดส์ ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา องค์กรเหล่านี้ได้ร่วมทำงานด้านสิทธิและสุขภาพกับกระทรวงสาธารณสุข

คณะกรรมการ สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และองค์กรทุนใหญ่อย่างสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)” (เจมส์คีย์ ปิ่นทอง, 2550 อ้างถึงใน กฤตยา อาชวนิจกุล, 2554)

“ข้อกำหนดคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ พุทธศักราช พ.ศ.2555 ภายใต้ พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ.2546 (แก้ไขฉบับที่ 2 พ.ศ.2550) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางสังคมสำหรับผู้ด้อยโอกาส ได้ระบุให้ “บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ” เป็นหนึ่งในกลุ่มประชากรทั้ง 13 กลุ่ม และเป็นกฎหมายฉบับแรกในประเทศไทยที่รับรองกลุ่มบุคคล LGBTQ” (บุษกร สุริยสาร, 2557)

การเคลื่อนไหว ผลักดัน เรียกร้องและพัฒนาแนวคิดด้านสิทธิ ความเสมอภาคของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันเป็นเวลามากกว่า 10 ปี การดำเนินการดังกล่าวค่อนข้างมีความก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้สถานะของกลุ่มบุคคลดังกล่าว ในสังคมไทยได้รับการยอมรับ และมีภาพลักษณ์เป็นไปในเชิงบวกมากขึ้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าสถานการณ์ของกลุ่มคนดังกล่าวจะมีการพัฒนาไปในทางที่ดี ได้รับความสนใจ มีการยอมรับมีการพัฒนา ผลักดันในเรื่องของกฎหมายและระเบียบข้อบังคับในการคุ้มครองสิทธิที่มากขึ้น แต่การเลือกปฏิบัติก็ยังคงมีให้เห็นอยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นในด้านของการทำงาน ประกอบอาชีพ หรือการได้รับการรับรองในการสมรส และการมีชีวิตคู่ ข้อกำหนดของไทยแม้จะได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้มีการครอบคลุมถึงสิทธิของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศมากขึ้นแล้ว แต่ก็ยังคงมีข้อจำกัดอยู่มาก และในปัจจุบันประเทศไทยก็ยังไม่มียกกฎหมายหลักที่เกี่ยวข้องกับการให้ความคุ้มครองความเสมอภาคแก่บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศโดยตรง

ปัจจุบันองค์กร LGBTQ ได้เริ่มประสานกับหน่วยงานภาครัฐบางหน่วยงานในเรื่องสิทธิ LGBTQ โดยเฉพาะในประเด็นสถานะทางกฎหมายของคู่ชีวิตเพศเดียวกันและการเข้าถึงบริการสังคม มีร่างพระราชบัญญัติส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของ LGBTQ กำลังอยู่ในขั้นตอนการพัฒนา ตัวอย่างเช่น ร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต ซึ่งปัจจุบันได้ผ่านการเห็นชอบจากที่ประชุมคณะรัฐมนตรี(ครม.) แล้วเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2561 และกำลังอยู่ในขั้นตอนการพิจารณาในขั้นตอนต่อไป (บุษกร สุริยสาร, 2557)

ความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ส่งผลให้กลุ่มบุคคลดังกล่าวมีการเปิดเผยตัวตน และแสดงออกในอัตลักษณ์และวิถีทางเพศของตนเองกันมากขึ้น ในปี 2558 มีการประมาณการจำนวนประชากรในกลุ่ม LGBT ในประเทศไทย ว่ามีจำนวนประมาณ 4 ล้านคน และในปี 2561 มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 4.5 ล้านคน (LGBT Capital, 2015 และ LGBT Capital, 2018) กระนั้นก็ตาม อัตลักษณ์ของบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศยังไม่ได้รับการรับรองตามกฎหมายของประเทศไทย ทำให้ไม่มีข้อมูลที่ระบุได้อย่างชัดเจนว่าประชากรในกลุ่มนี้



แท้จริงแล้วมีจำนวนมากน้อยเท่าไร มีเพียงผลสำรวจที่เป็นการศึกษาการคาดการณ์โดยภาพรวมเพียงเท่านั้น อย่างไรก็ตามผลสำรวจดังกล่าวก็ได้แสดงให้เห็นว่าประชากรในกลุ่มที่มีความหลากหลายทางเพศนั้นมีสัดส่วนถึงประมาณ 5-10 % ของจำนวนประชากรโดยรวมและยังมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี ซึ่งการเพิ่มขึ้นของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศดังกล่าว ในทางประชากรอาจส่งผลกระทบต่ออัตราส่วนในการจับคู่ของคู่รักต่างเพศที่ลดลง หรืออาจมีผลต่อการตัดสินใจครองโสดมากขึ้น

นอกจากนี้คู่รักเพศเดียวกันยังแสดงให้เห็นถึงการมีรูปแบบครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป จากค่านิยมหรือจินตนาภาพในอดีตที่ได้ปลูกฝังความเชื่อว่า ครอบครัวแบบสมบูรณ์จะต้องประกอบไปด้วย พ่อแม่ลูก ซึ่งพ่อจะต้องเป็นเพศชายและแม่จะต้องเป็นเพศหญิงเท่านั้น ทว่าเมื่อมีการเปิดเผยที่เพิ่มขึ้นของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ทำให้จินตนาภาพเกี่ยวกับครอบครัวที่สมบูรณ์แปรเปลี่ยนไป เนื่องจากกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยได้มีการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวมากขึ้น แม้รูปแบบความสัมพันธ์หรือครอบครัวจะถูกเปลี่ยนแปลง แต่ในทางกฎหมายก็ยังคงทำให้กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศเผชิญกับข้อจำกัดด้านสิทธิต่าง ๆ อันเป็นสิทธิที่สมควรจะได้รับเท่าเทียมกันในสังคมเยี่ยงปวงชนคนหนึ่งพึงจะได้รับ

### **กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTIQ) ในประเทศไทย**

จากที่ได้กล่าวมาในส่วนของสถานการณ์ความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย จะเห็นได้ว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิและความเสมอภาคของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยนั้น ได้รับการผลักดันจากองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และกำลังมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น ถึงแม้ว่าอาจจะยังไม่ครอบคลุมสิทธิของกลุ่มคนดังกล่าวอย่างครบถ้วน ในลำดับต่อไปจึงจะขอแนะนำในส่วนของกฎหมายและความคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย โดยกฎหมายไทยได้มีการรับรองการคุ้มครองสิทธิของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในส่วนของ 1.กิจกรรมทางเพศของคนเพศเดียวกัน 2.การรับราชการทหาร โดยเกย์ เลสเบียน หรือบุคคลเพศที่สามสามารถรับราชการทหารได้โดยเปิดเผย 3.กฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติเกี่ยวกับประณามทางเพศ กฎหมายป้องกันการเลือกปฏิบัติในสถานที่ทำงาน กฎหมายป้องกันการเลือกปฏิบัติในการบริโภคสินค้าและบริการ และกฎหมายป้องกันการเลือกปฏิบัติในด้านอื่น ๆ (รวมถึงการเลือกปฏิบัติโดยอ้อม, การสื่อสารความเกลียดชัง) 4.กฎหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์/การแสดงออกทางเพศ (เช่น การแต่งกายข้ามเพศ) สิทธิในการผ่าตัดแปลงเพศ และ 5.การรับรองการอยู่กินของเพศเดียวกันหรือการจดทะเบียนคู่ชีวิต ซึ่งร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พึ่งผ่านการรับรองจากคณะรัฐมนตรีเมื่อไม่นานมานี้ (Minna, 2562 และวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2561)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และ 2550 เป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหาความไม่เท่าเทียมของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศกับเพศหญิงและชาย โดยเป็นกฎหมายทางเลือกในการคุ้มครองและป้องกันสิทธิให้กับผู้ถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ทั้งการกระทำหรือไม่กระทำการใด ๆ อันเป็นการแบ่งแยกกันหรือจำกัดสิทธิประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งได้มีการบัญญัติการคุ้มครองบุคคลจากการถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมในเรื่องเพศ สภาพทางกาย และสถานะของบุคคลไว้อย่างกว้าง ๆ ดังนี้ (พงศธร จันทรเลื่อน, 2559)

มาตรา 28 บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้ สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

มาตรา 30 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้ มาตรการที่รัฐ กำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม และในวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ.2558 ได้มีการประกาศพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ.2558 ลงในราชกิจจานุเบกษา เพื่อกำหนดมาตรการคุ้มครองผู้ถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ และป้องกันมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ เพื่อให้สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน โดยจะขอยกตัวอย่างข้อความในพระราชบัญญัตินี้ ในบางมาตรา ได้แก่

มาตรา 3 มีความว่า “ การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ” หมายความว่า การกระทำหรือไม่กระทำการใด อันเป็นการแบ่งแยก กีดกัน หรือจำกัดสิทธิประโยชน์ใด ๆ ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม โดยปราศจากความชอบธรรม เพราะเหตุที่บุคคลนั้นเป็นเพศชายหรือเพศหญิง หรือมีการแสดงออกที่แตกต่างจากเพศโดยกำเนิด ”

มาตรา 17 มีความว่า “ การกำหนดนโยบาย กฎ ระเบียบ ประกาศ มาตรการ โครงการ หรือวิธีปฏิบัติของหน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน หรือบุคคลใดในลักษณะที่เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศจะกระทำมิได้ การดำเนินการตามวรรคหนึ่ง เพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพและความปลอดภัย

หรือการปฏิบัติตามหลักการทางศาสนา หรือเพื่อความมั่นคงของประเทศ ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติ โดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ” เป็นต้น

นอกจากพระราชบัญญัติที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว ก็ยังคงมี “ข้อกำหนดของคณะกรรมการส่งเสริมการจัดการสวัสดิการสังคมแห่งชาติว่าด้วยการกำหนดบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเป้าหมายเป็นผู้รับสวัสดิการสังคม พ.ศ.2543 ออกตามความในพระราชบัญญัติ การส่งเสริมการจัดการสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดการสวัสดิการสังคม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2550 และมีผลบังคับใช้ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2555 ระบุว่า “บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ” เป็นหนึ่งใน 13 กลุ่มประชากรที่ “เผชิญกับความยากลำบาก” (เช่น การถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือการเลือกปฏิบัติ) และจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือพิเศษในการเข้าถึงบริการทางสังคม ข้อกำหนดดังกล่าวได้ให้นิยามที่ครอบคลุมถึงสมาชิกของกลุ่ม LGBTQ โดยได้ระบุถึงกลุ่ม LGBTQ แต่ละกลุ่มอย่างชัดเจน ข้อกำหนดนี้ถือได้ว่าเป็นข้อกำหนดแรกของประเทศไทยที่รับรองบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศอย่างเป็นทางการว่าเป็นกลุ่มประชากรอีกกลุ่มหนึ่งในทางกฎหมาย และช่วยให้คณะกรรมการส่งเสริมการจัดการสวัสดิการสังคมแห่งชาติสามารถทำงานร่วมกับกลุ่ม LGBTQ และประชากรเป้าหมายกลุ่มอื่น ๆ ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตด้วยการเข้าถึงบริการทางสังคมที่ง่าย โดยมีการกำหนดมาตรการ ในการปฏิบัติต่อ LGBTQ ไว้ 3 มาตรการหลัก ได้แก่ 1. มาตรการส่งเสริมการสร้างภาคภูมิใจ คุณค่าความเป็นมนุษย์ และแก้ไขด้านอคติ ค่านิยม ประเพณี ความเชื่อ เจตคติที่ขัดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ 2. มาตรการเพิ่มโอกาสและทางเลือกในการเข้าถึงการประกอบอาชีพ การศึกษา และสุขภาพ เพื่อความเสมอภาค และได้รับความคุ้มครองอย่างเท่าเทียม 3. มาตรการจัดการระบบสวัสดิการ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมด้านการปกครอง นโยบายแห่งรัฐ แก้ไขมาตรการกีดกัน ระเบียบ นโยบาย กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ต่อกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (บุษกร สุริยสาร, 2557)

ขณะที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ.2560 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (พ.ศ.2562) ยังเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่จะใช้แก้ปัญหาความไม่เท่าเทียมด้านสิทธิให้กับผู้มีความหลากหลายทางเพศและคุ้มครองบุคคลจากการถูกเลือกปฏิบัติเช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และ 2550 โดยบัญญัติไว้อย่างกว้าง ๆ ดังเช่น

“มาตรา 27 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครอง ตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิดเชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความ

คิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้...” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560)

ส่วนสุดท้ายของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTIQ) ในประเทศไทย เป็นร่างพระราชบัญญัติที่ฟังผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อไม่นานมานี้ คือ **ร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต** ซึ่งเป็นร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิตของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เพื่อเปิดโอกาสให้คู่รักเพศเดียวกันสามารถจดทะเบียนการเป็นคู่ชีวิตกันได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวจะรับรองความสัมพันธ์ของบุคคลเพศเดียวกันในรูปแบบคู่ชีวิต ไม่ใช่การสมรส ซึ่งทำให้มีสิทธิที่ต่อกว่าคู่สมรสตามกฎหมาย โดยข้อความระบุไว้ตามมาตราต่าง ๆ ขอยกตัวอย่างในมาตราที่สำคัญ ดังนี้

มาตรา 3 “ในร่างพระราชบัญญัตินี้ “คู่ชีวิต” หมายความว่า บุคคลสองคนซึ่งเป็นเพศเดียวกัน และได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้”

มาตรา 5 “การจดทะเบียนคู่ชีวิตตามร่างพระราชบัญญัตินี้ ให้กระทำได้เมื่อบุคคลมีอายุยี่สิบปี บริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสัญชาติไทย”

มาตรา 9 “ความสัมพันธ์ระหว่างคู่ชีวิตตามร่างพระราชบัญญัตินี้ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวมาบังคับใช้โดยอนุโลม คู่ชีวิตตามร่างพระราชบัญญัตินี้ มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายเสมือนคู่สมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และกฎหมายอื่น เช่น สิทธิในการใช้ชื่อสกุล สิทธิตามกฎหมายเกี่ยวกับการประกันภัยหรือประกันชีวิต สิทธิตามกฎหมายว่าด้วยบำเหน็จบำนาญข้าราชการ สิทธิตามกฎหมายประกันสังคม สิทธิในการลดหย่อนภาษี สิทธิของผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและสิทธิอื่น ๆ ตามกฎหมาย”

มาตรา 10 “ทรัพย์สินระหว่างคู่ชีวิตตามพระราชบัญญัตินี้ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวมาบังคับใช้โดยอนุโลม

มาตรา 11 “คู่ชีวิตย่อมสิ้นสุดลงด้วยความตาย การสมัครใจเลิกกันโดยการจดทะเบียนหรือศาลพิพากษาให้เพิกถอน”

มาตรา 15 “ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 ว่าด้วยมรดกมาใช้บังคับกับสิทธิและหน้าที่ในการรับมรดกของคู่ชีวิตตามร่างพระราชบัญญัตินี้โดยอนุโลม” เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม กฎหมายต่าง ๆ ที่ถูกบัญญัติขึ้นในประเทศไทย รวมถึงร่างพระราชบัญญัติชีวิต ยังมีได้ให้การรับรอง สิทธิของ LGBTIQ อย่างสิ้นเชิง เนื่องจากยังคงมีความไม่เท่าเทียมและมีความแตกต่างจากกฎหมายของบุคคลหญิงชายทั่วไปอยู่มาก เช่น การจดทะเบียนคู่วิตามีการกำหนดอายุที่มากกว่าการจดทะเบียนสมรส หรือแม้แต่สิทธิด้านสวัสดิการจากรัฐที่ได้รับไม่เท่าคู่สมรสชายหญิงในด้านต่าง ๆ เช่น สิทธิสวัสดิการร่วมจากรัฐในฐานะคู่สมรส สิทธิกองทุนประกันสังคม เป็นต้น ปัจจุบันนักเคลื่อนไหวสิทธิ LGBTIQ กำลังร่างพระราชบัญญัติคู่วิต่ออีกฉบับหนึ่ง ซึ่งจะครอบคลุมทั้งคู่รักต่างเพศ และคู่รักเพศเดียวกัน เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับกฎหมายสมรสในปัจจุบัน และส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมกันของกลุ่มหญิงชายและกลุ่มบุคคลหลากหลายทางเพศมากขึ้นด้วย (บุษกร สุริยสาร, 2557)

### รูปแบบกฎหมายต่างประเทศที่ได้ให้สิทธิแก่กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ

ต่อมาในส่วนของกฎหมายจากต่างประเทศที่มีการให้สิทธิแก่กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ โดยจะยกตัวอย่างกฎหมายจากบางประเทศที่มีความโดดเด่นและน่าสนใจ โดยในอดีตในต่างประเทศส่วนใหญ่มีการบัญญัติกฎหมายให้มีผลบังคับต่อเพศหญิงและชายเท่านั้น กลุ่มคนผู้มีความหลากหลายจึงเสียประโยชน์ด้านสิทธิต่าง ๆ ที่สมควรจะได้รับอย่างเท่าเทียมเฉกเช่นเดียวกับคู่รักต่างเพศ ต่อมาจึงได้เกิดการเรียกร้องสิทธิ เพื่อสร้างความเท่าเทียมกันด้านสิทธิในสังคมของคนทุกเพศ อีกทั้งตามรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุดทั้งในระบบ Common law และ Civil law ประชาชนทุกคนย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกัน ‘รัฐจะจำกัดสิทธิทางเพศของบุคคลมิได้’ (ณนุช คำทอง, 2546) การจำกัดสิทธิของผู้มีความหลากหลายนี้จึงเป็นการขัดต่อหลักรัฐธรรมนูญดังกล่าว ด้วยเหตุผลนี้ส่งผลให้หลายประเทศเล็งเห็นถึงปัญหาและได้บัญญัติข้อกำหนดขึ้นมาใหม่ เพื่อรับรองสิทธิของทุกเพศในสังคม

ในปัจจุบันยังคงมีประเทศที่ระบุให้ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นผู้กระทำผิดโทษทางอาญา ซึ่งในบางประเทศมีการลงโทษเพียงการจำคุก แต่ในบางประเทศก็อาจมีการลงโทษถึงขั้นประหารชีวิต ตัวอย่างเช่น ในประเทศบรูไน จากเหตุการณ์ที่ “ประเทศบรูไนเริ่มบังคับใช้ข้อกำหนดยิวประหารชีวิตด้วยการขว้างหินใส่กลุ่มบุคคลรักเพศเดียวกัน รวมถึงคนที่คบชู้ต่อหน้าสาธารณชนเมื่อวันที่ 3 เมษายน รัฐบาลบรูไนก็ถูกประณาม รวมทั้งการคว่ำบาตรจากหลายประเทศ เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม สุลต่านแห่งบรูไนก็ประกาศผ่านทางโทรทัศน์ว่ายกเลิกบทลงโทษนี้แล้ว” (THE MOMENTUM, 2562) เหตุการณ์ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าประเทศบรูไนเป็นหนึ่งในประเทศที่ยังคงไม่ยอมรับในกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ โดยเหตุที่เป็นเช่นนั้น เนื่องจากประเทศบรูไนเป็นประเทศที่ประชากรมากกว่าครึ่งหนึ่งนับถือศาสนาอิสลาม และมีความเคร่งครัดในการปฏิบัติตามหลักศาสนาเป็นอย่างมาก รัฐบาลจึงมีการนำกฎหมาย ชารีอะห์ ซึ่งเป็นกฎหมายที่มาจากคำสอนและหลักนิติศาสตร์พื้นฐานของศาสนาอิสลาม มีบทลงโทษที่รุนแรงในการกระทำความผิด เช่น ปาหิณจนตายหากมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลเพศเดียวกัน หรือตัดอวัยวะในความผิดลักขโมย เหยียนประจานในที่สาธารณะสำหรับผู้ทำแท้ง เป็นต้น โดย

ในปี 2014 บรูไนเป็นชาติแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่บังคับใช้กฎหมายซารีอะห์หรือกฎหมายอิสลาม ซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์จากหลาย ๆ ประเทศ ทั้งผู้เชี่ยวชาญด้านสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ รวมถึงสภายุโรปก็ได้ออกมติประณามบทลงโทษนี้ นอกจากนี้มีศิลปินดารา เช่น จอร์จ คลูนีย์, เจมี ลี เคอร์ติส และเอลตัน จอห์น ได้เรียกร้องให้สังคมคว่ำบาตรธุรกิจต่าง ๆ ของบรูไนด้วยเช่นกัน ในที่สุด สุลต่านของประเทศบรูไนก็ยอมออกมาประกาศยกเลิกบทลงโทษดังกล่าว (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2562)

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันประเทศส่วนใหญ่ที่มีการยอมรับ ค่านึงถึงสิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศและกฎหมายสิทธิมนุษยชนเป็นอย่างมาก ซึ่งทำให้ประเทศต่าง ๆ มีการแสดงออกในเชิงไม่เห็นด้วยกับประเทศบรูไนที่กระทำการดังกล่าวขึ้นมาและมองว่า เป็นการกระทำที่ไร้มนุษยธรรม ขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชน ทำให้ประเทศบรูไนเองต้องมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงกฎหมายของประเทศเพื่อให้เป็นไปในทางที่สังคมยอมรับได้ อย่างไรก็ตามยังมีอีกหลายประเทศและเมืองที่มีการนำกฎหมายซารีอะห์มาใช้อย่างเต็มรูปแบบ ได้แก่ มอริเตเนีย ซูดาน ซาอุดีอาระเบีย กาตาร์ เยเมน อิรัก อิหร่าน อัฟกานิสถาน ปากีสถาน และมัลดีฟส์

ในส่วนของหลาย ๆ ประเทศที่มีการตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนมากยิ่งขึ้น ก็ได้เกิดการบัญญัติข้อกฎหมายใหม่ให้แก่ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งโดยภาพรวมกฎหมายทั่วโลกมีหลายประเทศที่ใช้รูปแบบการคุ้มครองสิทธิความหลากหลายทางเพศ โดยเป็นการบัญญัติรัฐธรรมนูญให้มีการเลือกปฏิบัติทางรสนิยมทางเพศ และมีประเทศที่ใช้รูปแบบกฎหมายรองรับการใช้ชีวิตคู่ของคู่รักที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งเป็นในลักษณะของกฎหมายการสมรสและกฎหมายการจดทะเบียนคู่ชีวิต หรือรับรองการใช้ชีวิตร่วม โดยในลำดับต่อไปจะเป็นการกล่าวถึงรูปแบบกฎหมายของประเทศที่ให้การรองรับการใช้ชีวิตคู่ซึ่งมีดังนี้

### 1) กฎหมายฝรั่งเศส

ประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศที่ใช้กฎหมายระบบ Civil law หรือระบบประมวลกฎหมายหรือกฎหมายลายลักษณ์อักษร (สมยศ เชื้อไทย, 2559) สำหรับข้อกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของ LGBTQ ก็เป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวเรียกร้องของกลุ่มคนหลากหลายทางเพศตั้งแต่ ค.ศ.1989 ที่ได้จัดตั้งขบวนการเพื่อเรียกร้องให้กฎหมายรับรองการใช้ชีวิตคู่ของคู่รักเพศเดียวกัน (Martin & Thery, 2001 อ้างถึงใน ชวินโรจน์ ธีรพัชรพร, 2560) และท้ายที่สุดก็ได้นำเสนอร่างขึ้นมาและบังคับใช้ทั้งหมด 3 ฉบับซึ่งได้ถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส (France Civil Code) ใน 2 ฉบับแรกได้บังคับใช้ตั้งแต่ปี ค.ศ.1999 โดยฉบับแรกเป็นกฎหมายรับรองการใช้ชีวิตร่วม (Concubinage) ฉบับที่สองเป็นกฎหมายการจดทะเบียนคู่ชีวิต (Le pacte civil de solidarite- Pacs) (ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 2559 อ้างใน ชวินโรจน์ ธีรพัชรพร, 2560) และฉบับที่สามคือ กฎหมายการสมรส ค.ศ.2013 (France Civil Code-Marriage 2013) ซึ่งเป็น

กฎหมายที่ได้ให้ความเสมอภาคในการสมรส บัญญัติขึ้นเพื่อลดช่องว่างของความไม่ธรรม “เนื่องจากยังมีสิทธิบางประการของกฎหมายการจดทะเบียนคู่ชีวิต (Pacs) ได้รับสิทธิดีกว่าคู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมายแบบเพศชายและหญิง” (ไพโรจน์ กัมพูสิริ, 2559 อ้างถึงใน ชวินโรจน์ อธิพัชรร, 2560)

ข้อแตกต่างของรูปแบบกฎหมายฝรั่งเศสทั้ง 3 ฉบับดังกล่าว ชวินโรจน์ อธิพัชรร (2560) ได้วิเคราะห์ไว้ดังนี้ เงื่อนไขการจดทะเบียนของ Concubinage 1999 เพศและอายุไม่มีแบบกำหนดไว้ Pacs 1999 และ Marriage 2013 ได้ระบุไว้ว่าเป็นเพศเดียวกันหรือต่างเพศ และจะต้องเป็นบุคคลผู้บรรลุนิติภาวะ (18 ปี) ผลทางกฎหมายทั้งสามนี้ให้สถานะของคู่รักเป็นไปตามแบบแต่ละรูปแบบ คือสถานะคู่ชีวิตแบบ Concubinage, คู่ชีวิตแบบ Pacs และ Marriage 2013 ให้สถานะเป็นคู่สมรสเพื่อความเท่าเทียมกัน Marriage 2013 เป็นรูปแบบกฎหมายหนึ่งที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นข้อบังคับที่ได้บริบูรณ์ตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสและกฎหมายอื่นของฝรั่งเศส ดังจะเห็นได้จากการให้สิทธิทางกฎหมายด้านอื่น ๆ เช่น สถานะสมรสที่กล่าวไปข้างต้น สิทธิในการรับบุตรบุญธรรมร่วมกัน และสิทธิในการรียมรดกฐานะทางญาติโดยธรรม เป็นต้น ดังนั้นกฎหมาย Marriage จึงมีส่วนช่วยให้มีคุณภาพของความเป็นคนชายชอบของกลุ่มรักเพศเดียวกันลดน้อยลง แสดงให้เห็นว่าพวกเขาเหล่านั้นก็เป็นส่วนหนึ่งในสังคม เฉกเช่นเดียวกับเพศชายหญิง

## 2) กฎหมายสหราชอาณาจักร

สหราชอาณาจักรใช้ระบบ Common law ซึ่งเป็น “กฎหมายจารีประเพณี หรือกฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งจะใช้หลักคดีตัวอย่าง (Case Law) ในการขยายความหรือต่อยอดคำตัดสินของศาล” (ประชุม โฉมฉาย, 2555 อ้างใน ชวินโรจน์ อธิพัชรร, 2560) “สหราชอาณาจักรมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า สหราชอาณาจักร บริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือ (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland) ประกอบด้วยอังกฤษและเวลส์ (England and Wales) เวลส์ (Wales) สกอตแลนด์ (Scotland) และไอร์แลนด์เหนือ (Northern Ireland) เวลส์เป็นของอังกฤษโดยการยึดครอง ส่วนสกอตแลนด์ได้รวมกับอังกฤษเป็นอาณาจักรเดียวกัน เรียกว่า United Kingdom of Great Britain มีสถานะบัญญัติเดียวกันที่เมืองสเตอร์มอนท์ กรุงลอนดอน อังกฤษ ส่วนไอร์แลนด์เหนือมีสถานะบัญญัติเป็นของตนเองที่เมืองสเตอร์มอนท์ กรุงเบลฟาสท์” (สนัย มโนนัยอุดม, 2555 อ้างใน ชวินโรจน์ อธิพัชรร, 2560)

กฎหมายที่ให้สิทธิแก่ผู้หลากหลายทางเพศในสหราชอาณาจักรก็เกิดจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนหลากหลายทางเพศที่ไม่ได้รับความเสมอภาคในการสมรสแบบชายหญิงตั้งแต่ ค.ศ.1981 ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียกร้องของผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิในคดี Dudgeon v. United Kingdom (European Court of Human Rights, Court,1981 อ้างใน ชวินโรจน์ อธิพัชรร, 2560) และต่อมาในปีค.ศ.2003 คดี Ghaidan v. Godin-Mendoza เป็นคดีที่ทำให้เกิดการเรียกร้องความเสมอภาคในลำดับต่อมา

(ชวินโรจน์ ธีรพัชรพร, 2560) สำหรับรูปแบบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสมรสมีอยู่ 2 ประเภท คือ กฎหมายการจดทะเบียนคู่ชีวิต (Civil Partnership Act 2014) ซึ่งเงื่อนไขการจดทะเบียนต้องเป็นเพศเดียวกันและให้สถานะเป็นคู่ชีวิต CPA (Civil Partners) และกฎหมายการสมรส [Marriage (Same Sex Couples)] Act 2013, Marriage and Civil Partnership [(Scotland) Act 2014] ซึ่งเงื่อนไขการจดทะเบียนต้องเป็นเพศเดียวกันหรือต่างเพศและผลทางกฎหมายให้สถานะเป็นคู่สมรส (Spouses) โดยทั้งอังกฤษ สกอตแลนด์และไอร์แลนด์ มีการประกาศใช้กฎหมายคู่ชีวิต กฎหมายคู่ชีวิตของสหราชอาณาจักรให้สิทธิแก่คนรักเพศเดียวกันเทียบเท่ากับกฎหมายสมรส ทว่ากฎหมายคู่ชีวิตนี้ยังมีข้อจำกัดในการแต่งงานที่ไม่อนุญาตให้ประกอบพิธีกรรมในโบสถ์ ขณะที่กฎหมายการสมรสประกาศใช้แค่ที่ประเทศอังกฤษ และสกอตแลนด์ที่บังคับใช้ได้กับทั้งคู่รักต่างเพศและเพศเดียวกัน และให้สิทธิการจดทะเบียนสมรสที่ขอด้วยกฎหมายและอนุญาตให้จัดพิธีกรรมภายในโบสถ์ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่ก็ยังมีความไม่เสมอภาคเพราะยังมีการเลือกปฏิบัติทางเพศอยู่ นอกจากนี้ไอร์แลนด์เหนือยังคงเป็นประเทศเดียวที่ถูกปฏิเสธกฎหมายที่จะสร้างความเสมอภาคให้กับผู้มีความหลากหลายทางเพศ (ชวินโรจน์ ธีรพัชรพร, 2560)

### 3) กฎหมายประเทศอื่น ๆ

ในประเทศที่มีการอนุญาตให้มีกฎหมายรองรับการใช้ชีวิตคู่ของผู้มีความหลากหลายทางเพศ เช่น นิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย แอฟริกาใต้ เยอรมนี และ โดยทั่วไปมักเป็นกฎหมายในลักษณะ 2 รูปแบบ คือ กฎหมายการจดทะเบียนคู่ชีวิต และกฎหมายสมรส เพื่อให้สิทธิแก่คนทุกเพศอย่างเท่าเทียม ซึ่งโดยส่วนใหญ่มักจะเริ่มต้นจากการบังคับหรือร่างกฎหมายที่ให้สิทธิการจดทะเบียนคู่ชีวิตขึ้นมาก่อน และได้มีการเรียกร้องและเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้หลากหลายทางเพศ สุดท้ายจึงได้มีการบัญญัติกฎหมายที่ให้ความเสมอภาคทางการสมรส เฉกเช่นเดียวกับกฎหมายการสมรสของฝรั่งเศสและอังกฤษที่ต้องมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องมาก่อน จึงจะได้บัญญัติกฎหมายสมรสที่เท่าเทียมกันทุกเพศ ดังเช่นกฎหมายของประเทศนิวซีแลนด์และออสเตรเลียโดยมีเนื้อหา ดังนี้

#### 3.1) กฎหมายนิวซีแลนด์

นิวซีแลนด์เป็นประเทศที่ได้รับรองการมีชีวิตคู่ของผู้มีเพศหลากหลายไว้ 2 รูปแบบ คือ กฎหมายจดทะเบียนชีวิตคู่ (Civil Union Act 2014) และต่อมาก็ได้ออกกฎหมายสมรส (Marriage Act 1955, Reprint 19 August 2013) (ชวินโรจน์ ธีรพัชรพร, 2560) โดยรูปแบบของการจดทะเบียนคู่ชีวิตจะเป็นการกล่าวถึงการจดทะเบียนชีวิตคู่ที่สามารถทำได้ในทุกเพศทั้งต่างเพศและเพศเดียวกัน ‘...Two people, whether they are of different of the same sex, June enter into a civil union under this Act...’ (Parliamentary Counsel Office, New Zealand Legislation, 2013 อ้างใน ชวินโรจน์ ธีรพัชรพร, 2560) ขณะที่กฎหมายสมรสที่ต้องการให้ความเสมอภาคในการสมรสแก่ทุกเพศ



จะเป็นการกล่าวถึงความหมายของการสมรสที่ไม่ได้คำนึงถึงเพศกำเนิด อัตลักษณ์ทางเพศ หรือรสนิยมของบุคคลทั้งสอง แต่จะเป็นการพิจารณาในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างสองบุคคลมากกว่า ‘... Marriage means the union of two people, regardless of their sex, sexual orientation, or gender identity...’ (Parliamentary Counsel Office, New Zealand Legislation, 2013 ) อ้างใน ชวินโรจน์ อีร์พัชรพร, 2560)

### 3.2) กฎหมายแคนาดา

ประเทศแคนาดามีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนมาอย่างยาวนาน เพื่อให้ได้สิทธิและความเสมอภาคในสังคมแคนาดา โดยเมื่อปี 1995 รัฐสภาแคนาดามีมติไม่เห็นด้วยต่อการสมรสระหว่างเพศเดียวกัน ต่อมาในปี 2001 รัฐ Nova Scotia ได้ออกกฎหมายให้คนเพศเดียวกันสามารถจดทะเบียนคู่ชีวิตได้ (Domestic Partnership) จากนั้นปี 2003 ศาลก็ได้พิพากษาให้มีการรับรองการสมรสของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ (Halpern v. Canada) และสุดท้ายปี 2005 ก็ได้ยินยอมให้บุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศสามารถสมรสเพศเดียวกันได้อย่างถูกกฎหมาย เป็นความสัมพันธ์ที่ได้รับรองทางกฎหมายเช่นเดียวกับคู่รักต่างเพศ ภายใต้ Bill C-38: Civil Marriage Act (ชวินโรจน์ อีร์พัชรพร, 2560)

นอกจากกฎหมายของทวีปอื่น ๆ แล้ว ในทวีปเอเชียก็เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มผู้มีความหลากหลายเช่นกัน ดังจะเห็นได้จาก**ประเทศไต้หวัน**ที่มีการจัดขบวนเดินพาเหรดของกลุ่ม LGBTIQ (Taiwan LGBT Pride) และเป็นประเทศแรกในเอเชียที่กฎหมายได้เปิดทางให้กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ**มีสิทธิสมรสได้อย่างเท่าเทียม**ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งเป็นผลมาจากคำพิพากษาของศาลฎีกาเมื่อปี 2017 ที่ระบุว่า “กฎหมายห้ามการสมรสเพศเดียวกันขัดต่อหลักรัฐธรรมนูญและละเมิดสิทธิในความเสมอภาคของพลเมือง ทำให้รัฐสภาไต้หวันมีเวลา 2 ปี ในการแก้ไขกฎหมายปัจจุบันหรือผ่านกฎหมายใหม่เพื่อรับรองการสมรสของคู่รักเพศเดียวกัน แต่หากไม่สามารถทำตามกรอบเวลา 2 ปีได้ คู่รักเพศเดียวกันก็จะสามารถจดทะเบียนสมรสกันได้โดยยึดคำวินิจฉัยของศาลในครั้งนี้” (BBC Thai, 2560) อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวต้องปะทะกับกลุ่มอนุรักษนิยมและกลุ่มศาสนาคริสต์ ทำให้เกิดการลงประชามติและผลสรุปของประชามตินี้ยังคงเอนเอียงไปในด้านไม่เห็นด้วยกับการสมรสเพศเดียวกันตามสัดส่วนของประชากรจำนวนมากที่เป็นฝ่ายอนุรักษนิยมและฝ่ายศาสนาคริสต์ จึงเป็นเหตุให้การร่างกฎหมายช้าลง และอาจจะลุดทอนสิทธิ

ให้ไม่เท่ากับคู่รักเพศตรงข้าม (Voice tv, 2561) ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของประเทศไต้หวันจึงเป็นก้าวเริ่มต้นหนึ่งที่สำคัญของภูมิภาคเอเชีย และอาจเป็นต้นแบบของการเปลี่ยนผ่านในแถบเอเชียได้ในอนาคต

## บทเรียนจากรูปแบบกฎหมายต่างประเทศสู่กฎหมายไทย

จากเนื้อหาดังกล่าวข้างต้นดังกล่าวจะเห็นได้ว่า กฎหมายในต่างประเทศกว่าจะถึงจุดที่สามารถให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันในทุก ๆ เพศนั้นต้องใช้ระยะเวลาเป็นเวลายาวนานอย่างต่อเนื่อง ทั้งการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศเพื่อเรียกร้องสิทธิ อีกทั้งยังต้องมีการสนับสนุนจากหลายภาคส่วนประกอบร่วมกันทั้งภาคประชาชน องค์กรของรัฐ เอกชน และพรรคการเมือง กระนั้นก็ตามยังต้องเผชิญกับฝ่ายอนุรักษ์นิยมหรือบทบาทของศาสนาที่มีส่วนสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดความไม่สำเร็จในการบัญญัติกฎหมายได้ อย่างไรก็ดีสังคมในประเทศที่ได้ยกตัวอย่างกฎหมายมาข้างต้นนั้น เป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับ ‘สิทธิและหน้าที่’ และมีความเป็นเสรีนิยมมากกว่าประเทศไทย ทุกคนสามารถเรียกร้องสิทธิและชุมนุมต่อต้านได้ตามกฎหมาย อำนาจการจัดการต่าง ๆ เป็นอำนาจของประชาชนอย่างแท้จริง การใช้สิทธิทางศาลก็เป็นการรับฟังอย่างเป็นธรรม จึงเป็นเหตุให้กฎหมายประกอบขึ้นมาอย่างสมบูรณ์ได้ในที่สุด

สำหรับประเทศไทยได้มีการบัญญัติถึงสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหลายฉบับ โดยฉบับปัจจุบันคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 มาตรา 27 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครอง ตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน..” ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังคงมีเนื้อหาคล้ายกับมาตรา 30 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และพ.ศ.2550 เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าแม้มาตรา 27 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ถูกทำให้เสมือนใหม่ แต่รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว ยังคงระบุเพศเป็นแค่ชายและหญิงเหมือนกับรัฐธรรมนูญหลายฉบับที่ผ่านมา ซึ่งตรงกันข้ามกับสภาพสังคมในปัจจุบันที่บุคคลมิได้มีเพียงแต่เพศชายและเพศหญิงเท่านั้น แต่กลับมีความหลากหลายทางเพศมากขึ้น ดังนั้น ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้ไม่ควรมีการจำกัดอยู่เพียงแค่เพศหญิงและชาย แต่ควรใช้คำว่า “บุคคล” ซึ่งจะมีความหมายที่ครอบคลุมมากกว่า เพื่อให้กลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศได้มีสิทธิอย่างเท่าเทียมดังที่บุคคลหนึ่งพึงจะได้รับในฐานะประชาชน

ส่วนประเด็นที่ประเทศไทยได้เริ่มจัดทำร่างพระราชบัญญัติชีวิตถือถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นหนึ่งที่สำคัญที่จะก้าวสู่การเปลี่ยนแปลงให้เป็นกฎหมายแห่งความเท่าเทียมในอนาคตได้ แต่กระนั้นก็ตามสิทธิที่ควรจะได้รับภายใต้ร่างพระราชบัญญัติชีวิตนี้กลับขาดหายไป ในแง่หนึ่งก็เหมือนเป็นพระราชบัญญัติที่จัดตั้งมาเพื่อคุ้มครองความสัมพันธ์ชีวิตแบบหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากการจดทะเบียนคู่ชีวิตยังคงมีความไม่เท่าเทียมกับคู่สมรสชายหญิงและตกลงในสิทธิสำคัญที่ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศสมควรจะได้รับอย่างเท่าเทียม การจดทะเบียนชีวิตจึงมิได้หมายความว่าจะเป็นคู่สมรสที่จะได้รับสิทธิตามกฎหมายเฉกเช่นเดียวกับเพศหญิงชาย

ดังนั้นบทเรียนที่ประเทศไทยสามารถนำกลับมาปรับใช้ได้คือการให้สิทธิแก่ผู้มีความหลากหลายอย่างเท่าเทียม โดยอาจมีการแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการแต่งงานที่ในปัจจุบันประมวลแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1448 ที่ระบุว่า “การสมรสจะทำได้ก็ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณีที่มีเหตุอันสมควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนนั้นได้” ซึ่งเป็นการระบุที่กำหนดไว้ชัดแล้วว่าเป็นเพียงแค่อำนาจสำหรับเพศชายและหญิง ในทางกลับกันนั้นกฎหมายต่างประเทศได้แก้ไขเงื่อนไขการจดทะเบียนของเพศเป็นทั้งเพศเดียวกันหรือต่างเพศก็ได้ กล่าวได้ว่าควรจะไปแก้ไขตั้งแต่การระบุเพศและให้มีผลบังคับใช้ในกฎหมายประมวลแพ่งและพาณิชย์ ทั้งนี้สิทธิอื่น ๆ ก็สมควรที่จะบัญญัติขึ้นอย่างชัดเจนเช่นกัน เช่น สิทธิการรับรองบุตรอีกประเด็นหนึ่งที่กฎหมายไทยควรมีการแก้ไขให้ตามทฤษฎีสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป คือ ไม่ควรมีการกำหนดรูปแบบความหมายของครอบครัวที่อธิบายว่าประกอบไปด้วยพ่อ แม่ ลูก และพ่อแม่ต้องมีเพศไปตามเพศสภาพ เนื่องจากสังคมไทยในอดีตมีจินตนาภาพของการเป็นครอบครัว ว่าต้องประกอบไปด้วย พ่อ แม่และลูก ทำให้มีข้อกำหนดบัญญัติตามสภาพสังคม ณ ขณะนั้น ทว่าในปัจจุบันครอบครัวสามารถมีได้หลากหลายรูปแบบ อาจมีองค์ประกอบที่มากกว่า พ่อ แม่และลูกหรืออาจจะเป็นครอบครัวของผู้มีความหลากหลายทางเพศก็เป็นได้ บุคคลจึงสมควรมีสิทธิในการตัดสินใจในการดำเนินชีวิตครอบครัวของตนเอง รวมถึงสิทธิในการตัดสินใจที่จะมีหรือไม่มีบุตรด้วย กฎหมายควรทำหน้าที่เพียงในส่วนของการคุ้มครองดูแล มิใช่การบังคับหรือมากำหนดการตัดสินใจของบุคคล ดังนั้นจึงควรมีการทบทวนตัวบทนี้ใหม่ เพื่อให้เกิดสิทธิที่เท่าเทียมในทุกเพศ เพราะสังคมไทยในปัจจุบันไม่ได้มีเพียงเพศหญิงและชายที่ถูกแบ่งตามเพศสรีระหรือเพศสภาพเท่านั้น เพราะฉะนั้นอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญในทางกฎหมายควรมีการยอมรับและระบุดัชนีลักษณะทางเพศของบุคคลในกลุ่มผู้มีความหลากหลายเช่นเดียวกับเพศชายและหญิง

อีกทั้งควรมีการจذبบันทึกจำนวนสถิติ หรือทำสำมะโนประชากรเฉพาะกลุ่มเพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ นำไปสู่การวิเคราะห์ทางด้านสถิติ ประชากรศาสตร์ หรือด้านอื่น ๆ เพื่อนำไปปรับปรุงนโยบายทางสังคมที่เหมาะสมในอนาคตได้ นอกจากนี้หากมีข้อกำหนดที่ได้ให้พื้นที่กับกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศแล้ว รัฐไทยควรปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาประเทศไทยให้สอดคล้องกับสภาพสังคมด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ต้องให้ความสำคัญต่อพื้นฐานการศึกษาด้านเพศศึกษา เพื่อให้ นักเรียนสามารถเข้าใจถึงแก่นของความเป็นเพศที่แท้จริง เพราะในต่อไปสังคมจะไม่มีกรจำกัดเรื่องคู่รักเพศตรงข้ามอย่างเดิยวร่วมกันของทั้งสองบุคคล สิทธิด้านการรักษาพยาบาลที่จะให้ทั้งสองฝ่ายมีสิทธิเท่าเทียมกับคู่สมรสต่างเพศ และสิทธิอื่น ๆ ซึ่งสมควรที่จะให้บริบูรณ์ไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มิควรมีข้อขัดแย้งที่ต่างกันระหว่างความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันนี้

## สรุป

บทความดังกล่าวนี้ผู้เขียนพยายามจะชี้ให้เห็นถึงสภาพของกลุ่มบุคคลผู้มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย ซึ่งในอดีตกลุ่มคนเหล่านี้เป็นเพียงกลุ่มชายขอบของสังคม ไม่ได้ได้รับการยอมรับ ปัจจุบันแม้จะมีการยอมรับและเปิดพื้นที่ให้กลุ่มบุคคลดังกล่าวนี้ แต่ก็ยังคงมีเงื่อนไขหรือข้อจำกัดบางอย่างที่กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ จึงได้มีการพยายามจัดทำพระราชบัญญัติคู่ชีวิต และกฎหมายคุ้มครองอื่น ๆ ขึ้นมา เพื่อสร้างความเท่าเทียมให้สิทธิอันสมควรจะได้รับอย่างปวงชนคนหนึ่ง ทั้งนี้สิทธิในพระราชบัญญัติคู่ชีวิตนี้ยังคงมีข้อจำกัดในหลายกรณีที่ยังคงไม่ทำให้เกิดความเสมอภาค และสิทธิที่ผู้หลากหลายทางเพศควรจะได้รับก็ยังคงไม่ได้รับอย่างสมบูรณ์แบบ และเมื่อนำรูปแบบกฎหมายต่างประเทศมาวิเคราะห์ก็เห็นได้ว่ารูปแบบหลักโดยทั่วไปมี 2 แบบ คือ กฎหมายการจดทะเบียนคู่ชีวิตและกฎหมายการสมรส โดยกฎหมายสมรสนี้จะให้สิทธิที่เท่าเทียมกันในทุกเพศทั้งในประเทศต้นเงื่อนไขของการจดทะเบียนและผลทางกฎหมาย ซึ่งประเทศไทยควรนำมาปรับใช้เป็นแนวทางเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์สังคมไทยในปัจจุบันที่ผู้มีความหลากหลายทางเพศเพิ่มขึ้น และมีรูปแบบครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงจากการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ครอบครัวที่ใช้การตีกรอบตามอุดมคติหรือค่านิยมแบบเก่า

อย่างไรก็ตามหากในอนาคตประเทศไทยมีการรับรองสิทธิให้กับผู้มีความหลากหลายทางเพศอย่างสมบูรณ์ดังรูปแบบกฎหมายต่างประเทศ ก็จะทำให้เกิดทั้งผลดีและผลกระทบที่จะตามมาได้ โดยผลดีนี้ทำให้บุคคลไม่ว่าจะเพศใดก็ตามมีสิทธิเท่าเทียมกันตามกฎหมายอย่างสมบูรณ์และมีผลบังคับใช้ได้จริง เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับทุกเพศ มโนภาพของความเป็นคนชายขอบของกลุ่มรักต่างเพศจะลดลงอย่างชัดเจน ชีวิตคู่ของคู่รักเพศเดียวกันมีความมั่นคงและเป็นที่ยอมรับเท่ากับคู่รักต่างเพศ บุตรหรือผู้เยาว์ที่ได้รับการเลี้ยงดูจากคู่รักผู้มีความหลากหลายทางเพศได้รับการคุ้มครองเช่นเดียวกับบุตรของคู่รักต่างเพศ ส่วนผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ ดังเช่น การปะทะจากคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ต่อต้านคู่รักหลากหลายเพศ หรือกลุ่มอนุรักษ์นิยมที่ยังคงมีการปฏิเสธและเลือกปฏิบัติทางเพศอย่างเฉพาะเจาะจงว่าคู่รักต้องเป็นคู่รักเพศตามเพศสรีระ เพื่อสืบตระกูลต่อไป หรืออีกแง่หนึ่งก็อาจเกิดการต่อต้านจากศาสนาพุทธหรือศาสนาอื่น ๆ เพราะขัดกับหลักศาสนาและถือเป็นเรื่องผิดบาป นอกจากนี้ก็อาจส่งผลกระทบต่อระบบงานขององค์กรต่าง ๆ เพราะได้มีการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมาย กระนั้นหากในอนาคตประเทศไทยยังไม่มีการจัดการให้สิทธิที่เสมอภาคต่อคนทุกเพศได้ก็ยังคงมีการเรียกร้องจากกลุ่มคนผู้มีความหลากหลายของสังคมไทยอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

## เอกสารอ้างอิง

### ภาษาไทย

- กฤตยา อาชวนิจกุล. (2554). เพศวิถีที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ในสังคมไทย. *ประชากรและสังคม* 2554, 48-50, สืบค้น จาก [http://www2.ipsr.mahidol.ac.th/ConferenceVII/Download/2011-Article-03.pdf?fbclid=IwAR1Y7y2BgDflqthmGY7wPrHLDi2XrSXOE4\\_3zkzUWhOe%20EI5m9wIq7Uh7m8](http://www2.ipsr.mahidol.ac.th/ConferenceVII/Download/2011-Article-03.pdf?fbclid=IwAR1Y7y2BgDflqthmGY7wPrHLDi2XrSXOE4_3zkzUWhOe%20EI5m9wIq7Uh7m8)
- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2562). *บูรณาการกฎหมายจารีตประเพณี*. สืบค้น 7 พฤษภาคม 2562, จาก [https://www.matichon.co.th/columnists/news\\_1442751](https://www.matichon.co.th/columnists/news_1442751)
- จิตติมา ภาณุเตชะ. (2551). *11 ปีแห่งความเคลื่อนไหวของความหลากหลายทางเพศ (2540-2550)*. ใน กุลภา วจนสาระ (ผู้เขียน), *มี 'เรื่อง' เพศแบบไหนในห้องสมุดและในข่าว* (หน้า 92-98). กรุงเทพมหานคร: แผนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ มูลนิธิสร้างเสริมความเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.).
- ชวินโรจน์ ธีรพัชรพร. (2560). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง สิทธิความเสมอภาคในการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ณนุช คำทอง. (2546). *การสมรสของพวกเราร่วมเพศ*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นรุทธิ์ ศุภวรรธนะกุล. (ม.ป.ป.). *ในแดนสวรรค์ของ "เพศที่สาม"*. สืบค้น 15 มีนาคม 2558, จาก <http://midnightuniv.org/ในแดนสวรรค์ของ-เพศที่สาม>
- นาถะ ดวงวิชัย. *เทียบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 และพุทธศักราช 2550 กับร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปฏิรูป (ปี 58)*. สืบค้น 29 เมษายน 2562, จาก [https://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/draftconstitution/download/article/article\\_20150429160325.pdf?fbclid=IwAR0vfKzvsmaQcadKnyMh2Hch8OeQ9I6yzG6wvK6kQRA\\_KBxRuJnnBUfs](https://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/draftconstitution/download/article/article_20150429160325.pdf?fbclid=IwAR0vfKzvsmaQcadKnyMh2Hch8OeQ9I6yzG6wvK6kQRA_KBxRuJnnBUfs)
- บุษกร สุริยสาร. (2557). *อัตลักษณ์และวิถีทางเพศในประเทศไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: องค์การแรงงานระหว่างประเทศ.
- ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ. (2561). คนข้ามเพศ: ตัวตน วัฒนธรรมย่อย และพื้นที่ทางสังคม. *ดำรงวิชาการ*, 17(2), 100-10, สืบค้นจาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/damrong/article/view/20741/18011>
- พงศ์ธร จันทร์เลื่อน. (2559). *บันทึกเรื่องเล่า เกย์ กะเทย ทอม ดี ชายรักชาย หญิงรักหญิง คนข้ามเพศ*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

- พรเทพ แพรขาว, นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, สหโรจน์ กิตติมหาเจริญ, สุระ อินตามูล, สุไลพร ชลวิไล. (2556). *เพศ หลากเฉดสี: พหุวัฒนธรรมทางเพศในสังคมไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- พิมลพรรณ อิศรภักดี. (2558). ต่างวัยต่างทัศนนะ ต่อความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย. *ความหลากหลายทางประชากรและสังคมในประเทศไทย ณ ปี 2558*, 47-28, จาก [http://www.ms.ipsr.mahidol.ac.th/ConferenceXI/article2558\\_detail.php?article\\_id=20](http://www.ms.ipsr.mahidol.ac.th/ConferenceXI/article2558_detail.php?article_id=20)
- ไพโรจน์ กัมพูสิริ. *พัฒนาการของกฎหมายเกี่ยวกับการสมรสระหว่างบุคคลเพศเดียวกันในประเทศฝรั่งเศส*. น. 390-406. ใน *รวมบทความกฎหมายลักษณะครอบครัว*. หน้า 392-395.
- มหาวิทยาลัยบูรพา. (2554). *บทที่ 2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง*. สืบค้น 28 เมษายน 2562, จาก [http://digital\\_collect.lib.buu.ac.th/dcms/files//51911183/chapter2.pdf?fbclid=IwAR3FL88kAWsZ3Vikj7YomYdu5Kp56x9cqWEOPMDCpClfF\\_ohgd6l1QJShxY](http://digital_collect.lib.buu.ac.th/dcms/files//51911183/chapter2.pdf?fbclid=IwAR3FL88kAWsZ3Vikj7YomYdu5Kp56x9cqWEOPMDCpClfF_ohgd6l1QJShxY)
- มัทนา เชมมี. (2539). *วิถีชีวิตและครอบครัวของหญิงรักหญิง*. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ระบบฐานข้อมูลด้านสังคมและคุณภาพชีวิต. (2562). *จำนวนประชากร การเกิด และการตายทั่วราชอาณาจักร ปี พ.ศ. 2536 -2561*. สืบค้น 20 เมษายน 2562, จาก [http://social.nesdb.go.th/SocialStat/StatReport\\_Final.aspx?reportid=68&template=2R1C&yeartype=M&subcatid=1](http://social.nesdb.go.th/SocialStat/StatReport_Final.aspx?reportid=68&template=2R1C&yeartype=M&subcatid=1)
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560. (2560). สืบค้น 15 กรกฎาคม 2562, จาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2560/A/040/1.PDF>
- ร่างพระราชบัญญัติฯ สำหรับการวิพากษ์ตาม มาตรา ๗๗ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐. (แก้ไขล่าสุด 2561). *บันทึกหลักการและเหตุผล ประกอบร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต พ.ศ....*. สืบค้น 29 เมษายน 2562, จาก [http://www.rlpd.go.th/rlpdnew/images/rlpd\\_5/2561/5.11.2561.pdf](http://www.rlpd.go.th/rlpdnew/images/rlpd_5/2561/5.11.2561.pdf)
- ราชกิจจานุเบกษา. (2558). *พระราชบัญญัติ ความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ.2558*. สืบค้น 29 เมษายน 2562, จาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2558/A/018/17.PDF>
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2561). *สิทธิของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ*. สืบค้น 28 เมษายน 2562, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/สิทธิของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย>
- สมยศ เชื้อไทย. (2559). *คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง: หลักทั่วไป*. (พิมพ์ครั้งที่ 22). กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน

- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2535). *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ.2535*. สืบค้น 27 เมษายน 2562, จาก [http://library2.parliament.go.th/library/content\\_law/15.pdf](http://library2.parliament.go.th/library/content_law/15.pdf)
- สุนัย มโนนัยอุดม. (2555). *ระบบกฎหมายอังกฤษ*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุไลพร ชลวิไล. (2550). *เพศไม่นิ่ง ตัวตน เพศภาวะ เพศวิถี ในมิติ สุขภาพ*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดตั้งสำนักงานศึกษานโยบาย สาธารณสุข สวัสดิการและสังคม. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- BBC Thai. (2560). *ศาลได้หวั่นชี้ กม.ห้ามคนเพศเดียวกันแต่งงานกันขัด รธน*. สืบค้น 7 พฤษภาคม 2562, จาก <https://www.bbc.com/thai/international-40030877>
- The Momentum. (2562). *บรูไนระงับโทษ ‘ปาหีนประหารคนรักเพศเดียวกัน’*. สืบค้น 7 พฤษภาคม 2562, จาก [https://themomentum.co/brunei-wont-enforce-death-penalty-for-gay-sex/?fbclid=IwAR3tSjMzXiakWySZAUWb3B-5m0FYXb9JPBD2xI3k-uXO0FZy6\\_eyJBQg56R0](https://themomentum.co/brunei-wont-enforce-death-penalty-for-gay-sex/?fbclid=IwAR3tSjMzXiakWySZAUWb3B-5m0FYXb9JPBD2xI3k-uXO0FZy6_eyJBQg56R0)
- Voice tv. (2561). *ประชามติได้หวั่นค้านสิทธิแต่งงานเพศเดียวกัน-ไม่พอใจ รบ.ฝ่ายซ้าย*. สืบค้น 7 พฤษภาคม 2562, จาก <https://voicetv.co.th/read/SkK4ITD0Q>

#### ภาษาอังกฤษ

- European Court of Human Rights, Court (Plenary). (1981). *CASE OF DUDGEON v. THE UNITED KINGDOM (Application no. 7525 / 76), Judgment, Strasbourg, 22 October 1981 (p.20)*. Retrieved July 1, 2016, from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57473>
- LGBT Capital. (2561). *Estimated LGBT Purchasing Power: LGBT-GDP - 2018* -. Retrieved April 29, 2019, from [http://www.lgbt-capital.com/docs/Estimated\\_LGBT-GDP\\_\(table\)\\_-\\_2018.pdf](http://www.lgbt-capital.com/docs/Estimated_LGBT-GDP_(table)_-_2018.pdf)
- Martin, C., & Théry, I. (2001). The Pacs and Marriage and cohabitation in France. *International Journal of Law, Policy and the Family*, Oxford University Press, 2001, 14(3), 16.
- Minn.una. (2562). *#loveislove พาไปส่องกฎหมายเกี่ยวกับ LGBT ใน 9 ประเทศทั่วโลก*. สืบค้น 28 เมษายน 2562, จาก <https://www.mangozero.com/worldwide-lgbt-law-2019/>
- Parliamentary Counsel Office, New Zealand Legislation. *Civil Union Act 2004 Reprint as at July 2013*. Retrieved June 1, 2016. From, <http://www.legislation.govt.nz/act/public/2004/0102/latest/whole.html>

\_\_\_\_\_. *Marriage Act 1955*. Reprint as at 19 August 2013 Retrieved June 1, 2016.  
From, <http://www.legislation.govt.nz/act/public/1955/0092/latest/whole.html>